
Lviv Operası antrakt perdesinde Henryk Siemiradzki'nin fırçasından Parnasus tablosu

KAYIP SESLERİN İZİNDE

✎ Emre Aracı

Lviv

Taştan inşa edilmiş melodik bir senfoni

Belli ki meşhur prima donna bizleri gerçek dünyasına yakışır bir şekilde o gün dairesinde değil, operada ağırlamak istemişti. 19 Mayıs akşamı gerçekleşen konserde Kayıp Seslerin İzinde senfonimin birinci bölümünü ilk defa idare ettiğim ve Krushelnytska'nın da bir zamanlar rol aldığı o aynı sahnede, bütün zorluklara ve imkansızlıklara rağmen Prens Siegfried, mucizevi bir şekilde Odette'ine kavuşurken, konserim öncesi gerçekleşen prova esnasında binayı gezen Polonyalı bir turist kafilesi için nadiren indirilen büyük antrakt perdesinde gördüğüm Henryk Siemiradzki'nin fırçasından çıkma devasa boyutlardaki Parnasus tablosunu gözümün önüne getirdim.

Kalacağım Chopin Oteli'nin haritada yerine bakıyorum; hemen yanıbaşında Liszt Sokağı, biraz ötesinde Çaykovski Caddesi; Google haritasında karşıma çıkan bu adlar, eski dostların simaları gibi, hayatımda hiç ziyaret etmediğim bu şehri, daha henüz adım atmadan, bana bir anda sanal ortamda sevdiriyor. Esasında ne garip ki bir sene öncesine kadar adını, daha doğrusu adlarını, dahi doğru dürüst bilmediğim, bir zamanlar Leopolis, Lemberg, Lwow ve bugün de Lviv olan, Ukrayna'nın bu Batı şehrine, beni cezbeden sadece bu sokaklar değil, bu şehrin ruhuna bir zamanlar ses vererek tam da bir sene önce *Andante*'nin Temmuz 2015 sayısındaki köşeme konu olmuş olan bir opera sanatçısı, Solomiya Krushelnytska, idi. O makalemde bugün Krushelnytska'nın adını taşıyan Lviv'in tarihi opera binasının, bulduğum eski bir siyah beyaz fotoğrafını yayımlarken ve daha o zaman dahi sadece o eski fotoğrafından görüp hayran kaldığım bu muhteşem yapının sahnesinde tam tamına bir sene sonra bin küsurluk bir seyirci topluluğu önünde konser vereceğimden tabii ki habersizdim. Belki de buna gerçek anlamda habersizdim, ama şuur altımda haberini çoktan almıştım demek daha doğru olur.

Zira her şey geçtiğimiz sene Kiev'e yapmış olduğum bir konser seyahatinde başlamıştı; o seyahatte Ukraynalıların meşhur bestecisi Myroslav Skoryk'in *Casprices* balesini izlemiş ve bestecinin bizzat kendi ağzından büyük teyzesi olan soprano Solomiya Krushelnytska'nin hayat hikâyesini dinlemiştim. Krushelnytska 23 Eylül 1872'de, o yıllar Lemberg olarak bilinen Lviv şehri de dahil, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan Ternopil şehrinin güneybatısındaki Biliavyntsi köyünde doğmuştu. 1891'de Lviv Konservatuvarı'na girmiş ve 15 Nisan 1893'te ilk olarak sahneye çıktığı Lviv Operası'nda Donizetti'nin *La Favorita*'sında Leonora rolünde büyük beğeni toplamıştı. Ancak Krushelnytska'yı opera tarihine geçirecek olan hadise 1904'te Puccini'nin *Madama Butterfly*

Eski bir fotoğrafta Lviv'in tarihi opera binası

operasının Milano'daki başarısız prömiyerinden sonra ikinci temsilde Cio-Cio San rolünde sahneye çıkarak gösterdiği başarılı performansla bir tür operanın kurtarıcısı haline dönüşmüş olmasıydı. Hatta bu tarihi olay seneler sonra Myroslav Skoryk'e *The Return of Butterfly* balesini yaratma ilhamını verecekti.

The Return of Butterfly balesinin librettosunda okuyarak 2015 Temmuz'undaki yazımda Krushelnytska'nin hayatına dair yer verdiğim ve beni o zaman olduğu gibi bugün de derinden etkileyen şu satırları burada yeri gelmişken tekrar hatırlatmak isterim: "Solomiya yalnızdır. Sanatına doğru yürüdüğü yolu düşünür. Özel hayatını feda etmek zor olmuştur, ama yaşamında doğru kararları vermiş olduğuna inanır. Sanatçı kaderinin kendine özgü kanun ve kuralları olduğunu kavramıştır; mutluluk yaratıcılığın doruklarına ulaşıldığı anda yakalanabilir. Bir sanatçı için hayatta bunun üstünde bir konum olamaz". Belki de bu satırların etkisiyle o zaman makalemde şöyle de bir dilekte bulunmuştum: "Skoryk'in librettosunda bu kapanış satırlarını okurken bir gün Lviv'i ziyaret ederek Lychakiv Mezarlığı'na gideceğimi ve orada yatan Krushelnytska'yı ziyaret edeceğime inanıyorum".

Bu dilekle birlikte o satırlar kaleme alındıktan sonra günler ve aylar geçti. Her zaman olduğu gibi Saatli Maarif Takvimi'nden kopan yapraklarda kimi zaman özlü sözler saklandı; 6 Nisan 2016 günü ise takvimde karşıma şöyle bir Hint

Emre Aracı Lviv Operası'nda INSO-Lviv Akademik Senfoni Orkestrası'nı idare ederken

Solomiya Krushelnytska, Lviv'in yetiştirdiği en parlak opera sanatçılarından biriydi.

Atasözü çıktı: "Karşına çıkan kişiler her kimse, doğru kişilerdir. Bunun anlamı şudur, hayatımızda kimse tesadüfen karşımıza çıkmaz. Karşımıza çıkan, etrafımızda olan herkesin bir nedeni vardır, ya bizi bir yere götürürler ya da bize bir şeyler öğretirler". İşte o takvim yaprağı da benim karşıma böyle çıkmıştı ve 21 Mayıs 2016 Cumartesi günü Lviv'de Solomiya Krushelnytska'nın mezarı başında dururken beni o noktaya getiren sürecin de bir tesadüfler silsilesinin çok ötesinde olduğunun gayet iyi bilincindeydim. Kimilerinin tesadüf olarak yorumladığı bu küçük mesajları bunlara hassas birisi olarak esasında ben güneşli, aydınlık bir havada evrende pırıl pırıl parıldayan yıldızlara benzetirim. Güneşin ışığından dolayı biz onları seçemezsek de onlar uçsuz bucaksız evrende parıldar dururlar ve bir gün, hiç beklenmedik bir anda, zamanı geldiğinde, karanlık bir gecede görünen yıldızlar gibi bize görünürler. Dolayısıyla her sanatçı soyuttan somutu var ettiğine göre, hayâllerini hakikate dönüştürmeye gayret ettiği için biraz da bu diğer evrenin mesajlarına inanmak ve güvenmek zorundadır diye düşünürüm.

Bu hislerle Lychakiv Mezarlığı'nda Krushelnytska'nın mezarı başında lir çalan o heykele bakarken, hayâllerini kelimelerle ölümsüzleştirmiş olan bir başka sanatçı, Konstantinos Kavafis'ten şu mısralar aklıma geldi:

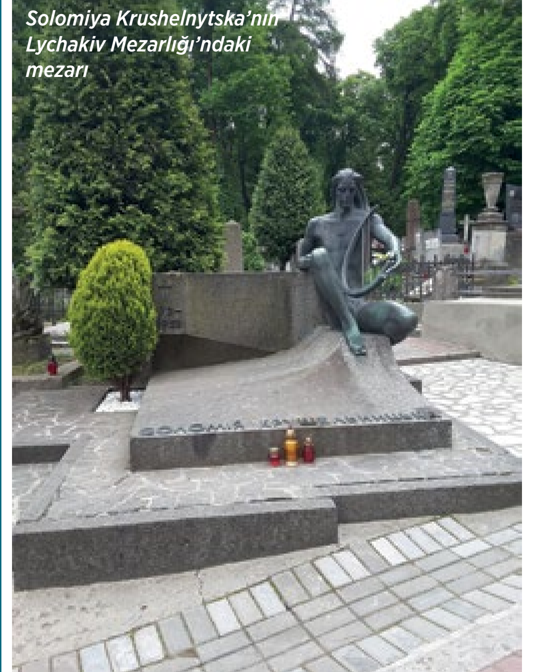
"Özlenen sevgili sesleri
ölenlerin, ya da bizim için
ölüler gibi yitip gidenlerin.
Bazan konuşurlar bizimle
düşlerimizde;
bazan düşüncelerimizde duyulurlar.
Ve bir an için onların sesleriyle
başka sesler döner bize hayatımızın
ilk şiirinden -
uzaktan uzağa duyulup kaybolan bir ezgi
gibi gecede".

Konstantinos Kavafis (1863-1933)

Çağdaş Yunan Şiirleri Antolojisi
Cevat Çapan
Adam Yayıncılık / 1982

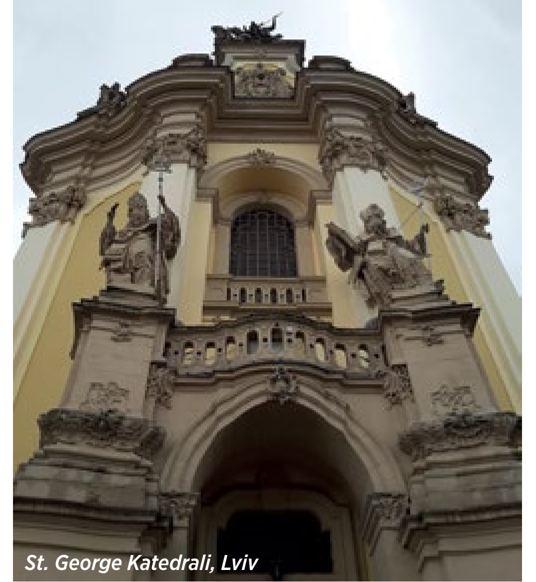
Lychakiv'de çok kısıtlı vaktim olduğu için bana Paris'teki Père Lachaise'i hatırlatan bu tarihi mezarlığı tamamen gezme imkanım ne yazık ki olamadı. Üstelik 1787'de açılan ve bugün o görkemli Gotik kapısından girilir girilmez dramatik heykelleriyle bir açık hava müzesini andıran Lychakiv, Père Lachaise'den ve Londra'nın Highgate'inden daha da eski bir mezarlık. Esasında Lviv'de böylesine tarihi bir mezarlıkla karşılaştığım için şaşırmıyorum; zira Avusturya İmparatorluğu'nun yanısıra bir süre de Polonya himayesi altında kalmış olan ve Rus mimarisinin hakim olduğu Kiev'e kıyasla daha çok Viyana, ya da Prag sokaklarını andıran birbirinden

Esasında Lviv'de böylesine tarihi bir mezarlıkla karşılaştığım için şaşırmıyorum; zira Avusturya İmparatorluğu'nun yanısıra bir süre de Polonya himayesi altında kalmış olan ve Rus mimarisinin hakim olduğu Kiev'e kıyasla daha çok Viyana, ya da Prag sokaklarını andıran birbirinden güzel tarihi binalarla bezeli bu Ortaçağ yerleşimi, yer yer göze çarpan Sovyet devri komünist yapıların dışında, gerçek organik dokusunda kentsel dönüşümden nasibini mucizevi bir şekilde hiç almamış, kişilikli bir şehir.

Solomiya Krushelnytska'nın Lychakiv Mezarlığı'ndaki mezarı

Eski Lviv'in renklendirilmiş bir gravürü, Braun & Hogenberg, 1616

St. George Katedrali, Lviv

güzel tarihi binalarla bezeli bu Ortaçağ yerleşimi, yer yer göze çarpan Sovyet devri komünist yapıların dışında, gerçek organik dokusunda kentsel dönüşümden nasibini mucizevi bir şekilde hiç almamış, kişilikli bir şehir. İdare ettiğim INSO-Lviv Akademik Senfoni Orkestrası'nın müdürü Iolanta Pryshlak'ın bana hediye ettiği resimli kitabın başlığında da olduğu gibi esasında *Lviv: taştan inşa edilmiş melodik bir senfoni* ve bu senfoni şehrin mezarlığından parke taşlı sokaklarına, taştan heykeller, çiçekler ve motiflerle süslü anıtsal binalarına, siluetleri çarpıcı sivri kuleli kilise ve heybetli katedrallerine kadar her yerde kendini ziyaretçisine duyurmayı başarıyor.

Belki de bu yüzden kitabın girişinde Lviv ziyaretçisine şu kelimelerle

Franz Xaver Wolfgang Mozart anısına
St. George Katedrali'nin duvarındaki anı plaketi
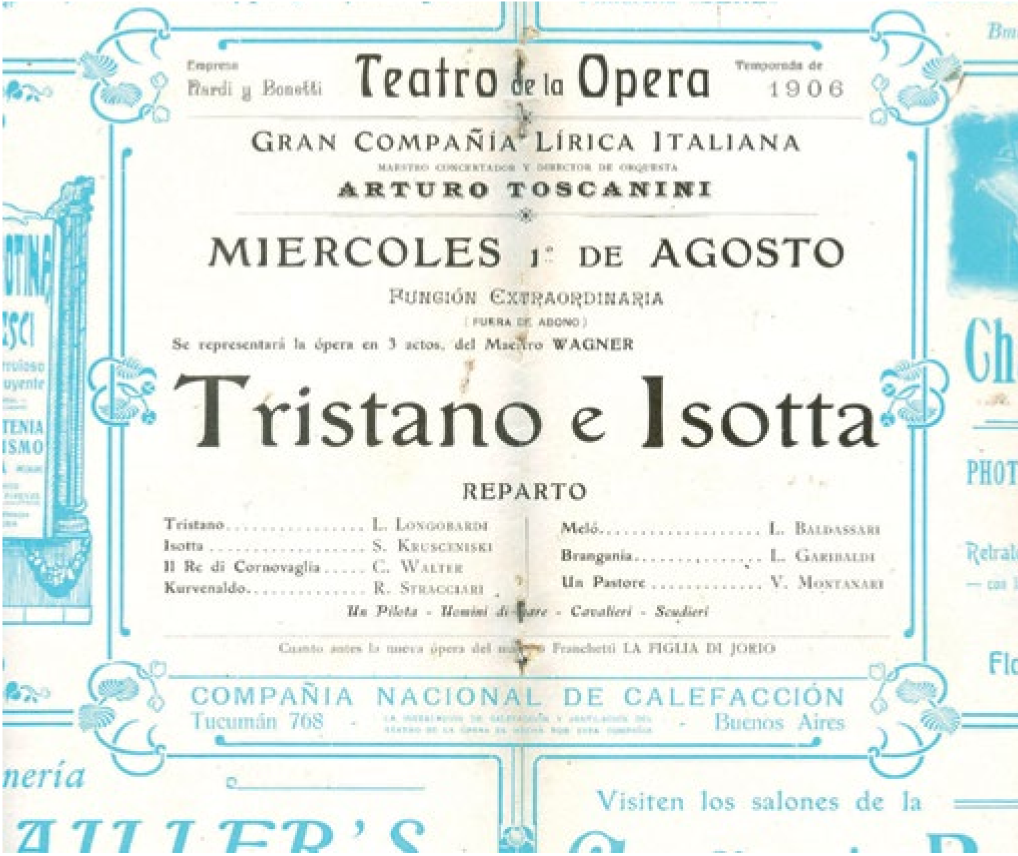
tanıtılıyor: "Dünyada insanın kişisel oluşumuna şekil veren o çok mutlu olduğu, büyüleyici rüyalarının ve devasa hayâllerinin ilk olarak ortaya çıkmaya başladığı kendi çocukluğuna geri dönebileceği nadir yerler vardır. Bazen kişi burada, farkında dahi olmadan ve başka hiçbir yerde hissedilmeyen ruhsal bir iç huzuru duyar. Kader onu nereye sürüklerse sürüklesin o her zaman içgüdüsel olarak - bütün bir hayatın pınarı ve kökü olan - buraya geri dönecektir". Bach'ın Goldberg Varyasyonları'nın açılışındaki Aria'yı dinleyerek, bu satırları şuurumda şekillendirirken Lviv'in Barok binalarının siluetini nedense o narin Sarabande'ın eşliğinde görür gibi oluyorum. Trompetlerin her saat başı Ortaçağ'dan beri sinyal verdiği ve etrafını çevreleyen her bir binanın kendisiyle özdeş pek çok hikâyeyi maneviyatında barındırdığı Rynok Meydanı'nın dört köşesindeki çeşmelerinde konumlandırılmış Neptün, Diana, Amphitrit ve Adonis heykellerinin yağmurlu bir günde o Sarabande'la birlikte insanı kendi çocukluğuna geri götüren bu şehirde nedense canlandıklarını hissediyorum. Lviv sanki benimle konuşuyor diye düşünürken, kalabalıktan "maestro" diyor bir ses geliyor kulağıma ve o beklenmedik ses ekliyor: "geçen akşam konserinizdeyim; tebrik ederim". Genç bir hanım bu sözlerinin ardından kibar bir tebessümle yanımdan uzaklaşıyor ve kalabalığa karışarak gözden kayboluyor. Bir Cumartesi sabahı Lviv'de hayat akıp gidiyor.

Bir başka yağmurlu günde ise Lviv'in Barok-Rokoko stilinde inşa edilmiş olan Rum Katolik St. George Katedrali'nin duvarındaki plakette Mozart'ın en küçük oğlu Franz Xaver Wolfgang Mozart'ın adını okuyorum. Kapısından içeri adım attığımız bu katedralde Xaver Mozart, babasının meşhur Requiem'ini vefatının 35. yıl dönümü olan 5 Aralık 1826'da, kendisinin idaresindeki St. Cecilia Korosu ile birlikte seslendirmiş. Üstelik oğul Mozart Lemberg'e geçici olarak, tur amaçlı, ya da konser için gelmemiş, hayatının neredeyse otuz yılını burada yerleşik olarak geçirmiş. Xaver Mozart Lemberg'e 1808'de gelmiş, Polonyalı Kont Wiktor Baworowski'nin kızlarına müzik dersleri vermek üzere Rohatyn bölgesindeki Pidkamin kasabasına yerleşmiş. Rohatyn aynı zamanda

Franz Xaver Wolfgang Mozart, (Karl Gottlieb Schweikart, 1825)

Krushelnytska'nın Buenos Aires'te Toscanini idaresinde Isolde'yi seslendirdiği 1906 temsilinin programı

Empresa Nardi y Bonetti

Teatro de la Opera

Temporada de 1906

GRAN COMPAÑIA LÍRICA ITALIANA

MAESTRO CONCERTADOR Y DIRECTOR DE ORQUESTA

ARTURO TOSCANINI

MIERCOLES 1° DE AGOSTO

FUNCIÓN EXTRAORDINARIA

(FUERA DE ABONO)

Se representará la ópera en 3 actos, del Maestro WAGNER

Tristano e Isotta

REPARTO

Tristano	L. Longobardi	Meló	L. Baldassari
Isotta	S. Krusceniski	Brangania	L. Garibaldi
Il Re di Cornovaglia	C. Walter	Un Pastore	V. Montanari
Kurvenaldo	R. Stracciari		

Un Pilota - Uomini di mare - Cavalieri - Scudieri

Cuanto antes la nueva ópera del maestro Franchetti LA FIGLIA DI JORIO

COMPAÑIA NACIONAL DE CALEFACCIÓN

Tucumán 768 - Buenos Aires

Visiten los salones de la

Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem'inin geldiği kasaba ve bu ziyarette Askeri Müze Mehteran Bölüğü'nü kasabanın meydanındaki Roxelana heykelinin önünde dinlemek, Lviv caddelerinde olduğu gibi, bu tarihi bağları pekiştiren anlamlı bir etkinlik oldu. Xaver Mozart 1811'de ise Kont von Janiszewski'nin kızlarına müzik dersi vermek üzere Sarki köyüne taşınmış, burada iki yıl kaldıktan sonra ise yirmi yıldan fazla yaşayacağı Lemberg'e yerleşmiş.

Lviv sokaklarını dolaşırken düşüncelerim tekrar Krushelnytska'nın hayatına dönüyor; ya da bazı kaynakların adını yazdığı gibi Salomea Krusceniski. Bir zamanlar Lviv'in ardından Odesa, Varşova, St Petersburg, Paris, Napoli, Kahire, İskenderiye, Roma, La Scala ve Buenos Aires operalarının sahnelerinde başrollerde söylemiş olan bu lirik dramatik sopranoyu düşünüyorum. Solmuş sararmış eski bir programda adı gözüme çarpıyor; 1906 sezonunda Buenos Aires Operası'nda Arturo Toscanini'nin idare ettiği *Tristan ve Isolde* temsilinde Krusceniski Isolde'yi seslendirmiş. Krushelnytska'nın Toscanini ile bir de şöyle bir anısı var; Dresden dünya prömiyerinden sonra 1906'da Richard Strauss'un *Salome*'si İtalya'da ilk defa sahnelenecek.

Xaver Mozart Lemberg'e 1808'de gelmiş, Polonyalı Kont Wiktor Baworowski'nin kızlarına müzik dersleri vermek üzere Rohatyn bölgesindeki Pidkamin kasabasına yerleşmiş. Rohatyn aynı zamanda Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem'inin geldiği kasaba ve bu ziyarette Askeri Müze Mehteran Bölüğü'nü kasabanın meydanındaki Roxelana heykelinin önünde dinlemek, Lviv caddelerinde olduğu gibi, bu tarihi bağları pekiştiren anlamlı bir etkinlik oldu.

Torino'daki Teatro Regio ile Milano'daki La Scala arasında bir çekişme başlıyor; üstelik Regio'daki temsili Strauss'un kendisi idare edecek. La Scala'nın şefi ise Toscanini. 26 Aralık'ta iki operada aynı anda temsilin gerçekleşmesine karar veriliyor; bir tür çift prömiyer gibi. Derken Teatro Regio tarihi 23 Aralık'a değiştiriyor. Aynı günün öğledensonrası La Scala'daki prova ise halka açık olarak gerçekleşiyor. Böylelikle prova şeklinde dahi olsa *Salome* birkaç saat farkla La Scala'da ilk defa olarak halkın ve kritiklerin huzurunda sahnelenmiş oluyor; başrolde ise Krushelnytska var. Operaların yarıştığı bir devir bu; Krushelnytska 6 Nisan 1909'da da bu defa *Elektra*'nın La Scala prömiyerinde başrolde söylüyor.

Krushelnytska opera sahnelerinden çekildikten sonra 1939'da Lviv'e geri döndü ve konservatuvarda ders vermeye başladı; ama şehrine II. Dünya Savaşı'nın kara bulutları çoktan çökmüştü; Polonya, Nazi Almanyası ve Stalin Rusyası arasında bölüşülürken önce Ruslar Lviv'i işgal ettiler, ardından Almanya Molotov-Ribbentrop Paktı'nı ihlal edince, bu defa da Nazi güçleri şehre girdiler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Churchill'in bütün itirazlarına rağmen Lviv Sovyetler Briliği sınırları içerisinde kaldı. Krushelnytska 16 Kasım 1952'deki vefatına kadar bütün bu değişim sürecini birebir yaşadı. Ama bütün bu felaketlere rağmen bir şey hâlâ yerli yerinde duruyordu: Ivan Franko Parkı'na bakan ve bugün kendi adıyla anılan sokak üzerinde, 23 numarada Lviv günlerini geçirdiği apartman dairesi.

Solomiya Krushelnytska, Salomea Krusceniski olarak da biliniyordu

Krushelnytska'nın evinin cephesindeki anı plaketi

Krushelnytska Lviv'de bu tarihi binanın birinci katındaki dairede otururdu

22 Mayıs 2016 Pazar günü şehirden ayrılmadan önce hızlı adımlarla bu daireyi ziayrete gittim. Eski bir imparatorluk şehrinin binalarının çoğunun cepheleri yorgundu yorgun olmasına, heykellerle bezeli balkonlarda, çatılarda sanki tiyatro oyunları oynanıyor gibiydi, dev kanatlı kartallar balkonları omuzlarında taşıyorlardı, ama kimse bu tarihi binaları yıkıp aslına uygun şekilde, sözüm ona "restore" ederek, ruhlarını söküp almamıştı, ya da yerlerine Alışveriş Merkezleri dikmemişti. Krushelnytska'nın dairesinin bulunduğu binanın önüne geldiğimde ise heyecanla birinci kata çıktım ve kapı zilini çaldım; kapıda isminin yazılı olduğu levha dahi yerli yerinde duruyordu ve sanki o kapı açılınca kendisi karşıma çıkacaktı. Ama ne yazık ki defalarca zili çalmama rağmen o kapı hiç açılmadı ve öylece apartmanın loş döner merdivenlerinden aşağı inerek binadan ayrıldım. Sonradan öğrendim ki Krushelnytska'nın dairesinde "restorasyon" çalışması yapılıyordu ve müze geçici olarak ziyarete kapatılmıştı. Yine de onun izinde gitmek, o parkın yanında yürüyerek bir zamanlar oturduğu apartmanın birinci dairesine çıkan o merdivenleri çıkıp inmek bana huzur vermişti.

Kiev Büyükelçiliğimizin nazik davetiyle geldiğimiz Lviv'de o öğlen opera binasında *Kuğu Gölü* temsiline katıldık. Solomiya Krushelnytska'nın adını taşıyan bu görkemli opera da esasında bir yerde onun evi sayılırdı. Polonyalı mimar Zygmunt Gorgolewski'nin Rönesans ve Barok unsurları bir araya getirerek tasarladığı bu anıtsal tiyatro 1897-1900 yılları arasında inşa edilmiş ve şehrin kalbinde, Lviv'in bir kültür beşiği olduğunu dünyaya gösterir bir edayla konumlanmıştı. Belli ki meşhur *prima donna* bizleri gerçek dünyasına yakışır bir şekilde o gün dairesinde değil, operada ağırlamak istemişti. 19 Mayıs akşamı gerçekleşen konserde *Kayıp Seslerin İzinde* senfonimin birinci bölümünü ilk defa idare ettiğim ve Krushelnytska'nın da bir zamanlar rol aldığı o aynı sahnede, bütün zorluklara ve imkansızlıklara rağmen Prens Siegfried, mucizevi bir şekilde Odette'ine kavuşurken, konserim öncesi gerçekleşen prova esnasında binayı gezen Polonyalı bir turist kafilesi için nadiren indirilen büyük antrakt perdesinde gördüğüm Henryk Siemiradzki'nin fırçasından çıkma devasa boyutlardaki *Parnasus* tablosunu gözümün önüne getirdim. Seyahatnamelerini okuduğum Osmanlı sefirleri gördükleri Avrupa tiyatrolarına boşuna "hayâlhane" dememişler. Bu sahnelerde oynananlar kimileri için hakikatten oluşan bir dünyanın hayâlleri, ama kimileri için de hayâllerden oluşan bir dünyanın hakikatleri esasında...

Solomiya Krushelnytska'nın adını taşıyan bu görkemli opera da esasında bir yerde onun evi sayılırdı. Polonyalı mimar Zygmunt Gorgolewski'nin Rönesans ve Barok unsurları bir araya getirerek tasarladığı bu anıtsal tiyatro 1897-1900 yılları arasında inşa edilmiş ve şehrin kalbinde, Lviv'in bir kültür beşiği olduğunu dünyaya gösterir bir edayla konumlanmıştı.

Polonyalı mimar Zygmunt Gorgolewski'nin eseri olan Lviv Operası

Emre Aracı'nın "Andante"deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.